

20 You shall not abuse a stranger and you shall not oppress him, for you were strangers in the land of Egypt. 21 You shall not persecute any widow or orphan. 22 If you will persecute him . . . ! — for if he will cry out to Me, I shall surely hear his cry.

וְגֵר לֹא-תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: כָּל-אֶלְמָנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנוּן: אִם-עָנָה תַעֲנֶה אֹתוֹ כִּי אִם-צָעַק יִצְעַק אֵלַי שָׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹ: כִּי וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בְּחֶרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אֶלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יָתוּמִים:

23 My anger will burn and I shall kill you by the sword, and your wives will be widows and your children orphans.

כִּי וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בְּחֶרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אֶלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יָתוּמִים:

1

2

RASHI

A 20. YOU SHALL NOT ABUSE A STRANGER. This refers to verbal harassment, אונאת דברים - כמו, וְהֶאֱכַלְתִּי אֶת מוֹנֶה אֶת בְּשָׂרִי - in Old French, *contrarier*,² - like the word מוֹנֶה in the phrase, "And I shall feed those who harass you their own flesh."³ AND YOU SHALL NOT OPPRESS HIM - through robbery of his property.⁴ IF YOU ABUSE HIM, - אם הוניתו - אף הוא יכול להוניתך, - אף אתה מגרים באת, - "You, too, came from strangers." - אף אתה מגרים באת, - Do not accuse your friend of a flaw that you yourself have.⁶ Any use of the term גֵר, "stranger," in the Torah means a person who was not born in that country where he presently resides, אדם שלא נולד באותה אלא בא ממדינת אחרת - but rather came from another country to sojourn there.

B 21. YOU SHALL NOT PERSECUTE ANY WIDOW OR ORPHAN. הוא תדון לכל אדם - The same law applies to persecuting any man, אלא שדבר הכתוב בהנה - but Scripture speaks of that which is prevalent, לפי שהם תשושי כח - for they are weak - and persecuting them is a common thing.⁷

C 22. IF YOU WILL PERSECUTE HIM. Now then, this is an abbreviated verse. It threatens, but does not explicitly state the punishment of [one who persecutes]. כמו, בל הרג קין.⁸ It is like, "whoever kills Cain."⁸ In that verse, אף באת, אף ענה, - פירש ענשו בלומר, Here, too, "if you will persecute him" is a threatening expression, למה, כי - Why? "for if he will cry out to Me, etc."⁹

D 23. AND YOUR WIVES WILL BE WIDOWS. והיו נשיכם אלמנות. Do I not know that "Your wives will be widows and your children orphans" from the implication of that which has been stated, "And I shall kill you"? אלא הרי זו? אלא הרי זו? - But this is a different curse from that implied by, "I shall kill you," שיהיו הנשים - in that the wives will be constrained like widowhood {from the living},⁴ - שלא יהיו עדים למיתת בעליהן - and they will be forbidden to [re]marry. And the children will be orphans in a sense not implied by "And I will kill you," - שלא יניחום בית לירד לנכסיהם - because they do not know if [the fathers] have died or been taken captive and are still living.⁵

those who can see and will make righteous words crooked. 9 You shall not oppress a stranger; you know the soul of the stranger, for you were strangers in the land of Egypt. 10 Six years you shall sow your land and you shall bring in its crop.

פְּקוּחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים: וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יֹדְעֶתֶם אֶת-נַפְשׁ הַגֵּר כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת-אֲרֶצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ:

3

RASHI

9. YOU SHALL NOT OPPRESS A STRANGER. In many places the Torah warns with regard to the stranger (convert), - because his inclination is to evil.⁵ THE SOUL OF THE STRANGER. How hard it is for him when they oppress him.

¹⁶ You shall not turn over to his master a slave who is rescued from his master to you.
¹⁷ He shall dwell with you in your midst,

עֶבֶד אֶל-אֲדֹנָיו אֲשֶׁר-יִנְצֵל אֵלָיו
מֵעַם אֲדֹנָיו: עִמָּךְ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ

(4)

in whatever place he will choose in one of your cities, which is beneficial to him; you shall not taunt him.

בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ
בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנְנוּ: לֹא-

(5)

RAMBAM
HILCHOT DEOT

י חֵיב אָדָם לְהִזְהַר בִּיתוּמִים וְאֶלְמָנוֹת, מִפְּנֵי שְׁנִפְשָׁם שְׁפֵלָה
לְמַאֲד וְרוּחָם גְּמוּזָה, אַף-עַל-פִּי שֶׁהֵם בְּעַלְי מְמוּן. אֶפְלוּ
אֶלְמָנָתוֹ שֶׁל מִלְּךָ וִיתוּמָיו - מְזֻהָרִים אָנוּ עֲלֵיהֶם, שְׁנֹאמַר: כָּל-
אֶלְמָנָה וְיָתוּם לֹא תַעֲנֹן (שְׁמוֹת כב, כא). וְהֵיאֵךְ נוֹהֲגִים עִמָּהֶם?
לֹא יִזְבֹּר עֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוּת, וְלֹא יִנְהַג בָּהֶם אֶלָּא מְנַהֵג כְּבוֹד,
וְלֹא יִכְאִיב גּוֹפָם בְּעִבּוּדָה, וְלָבָם - בְּדִבְרֵי קָשִׁים, וְיִחּוּס עַל-
מְמוּנָם יוֹתֵר מִמְמוֹן עֲצוּמוֹ. כָּל-הַמְקַנִּיטֵם אוּ מְכַעֲסֵם, אוּ הַכְּאִיב
לָבָם אוּ רַדְהֵי בָהֶם אוּ אֵבֶד מְמוּנָם - הָרִי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא-סְעֻשָׁה,
וְכָל-שֶׁכֵּן הַמְּכָה אוֹתָם אוּ הַמְקַלְקֵם. וְלֹא זֶה, אַף-עַל-פִּי שְׁאִין
לְיָקִין עֲדָיו - הָרִי עָנְשׁוּ מִפְּרֵשׁ בַּתּוֹרָה: וְתָרַה אִפִּי וְהִבְגַּמִּי אֶתְכֶם
בְּחֶרֶב (שְׁמוֹת כב, כג). בְּרִית כְּרַת לָהֶם מִי-שְׁאֹמֵר-וְהִזִּיהוּ-הָעוֹלָם:
שְׁכַל-זְמַן שֶׁהֵם צוֹעֲקִים מִחֶמֶס - הֵם נִעֲנִים, שְׁנֹאמַר: כִּי אִם-צָעַק
יִצְעַק אֵלַי שְׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹתוֹ (שִׁם, כב). בְּמָה דְּבָרִים אֲמורִים?
בְּזְמַן שֶׁעֲנָה אוֹתָם לְצַרְךָ עֲצוּמוֹ, אֶבֶל עֲנָה אוֹתָם הֶרֶב כְּדִי
לְמַדָּם תּוֹרָה אוּ אֲמָנוֹת אוּ לְהוֹלִיכֵם בְּנִדְרְךָ יִשְׂרָה - הָרִי זֶה
מִתָּר. וְאַף-עַל-פִּי-כֵן לֹא יִנְהַג בָּהֶם מְנַהֵג כָּל-אָדָם, אֶלָּא יַעֲשֶׂה
לָהֶם הַפְּרֵשׁ וַיִּנְהַלֵּם בְּנִחַת וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים וְכְבוֹד, שְׁנֹאמַר:
כִּי-גֹאֲלֵם חֹזֵק הוּא-יָרִיב אֶת-רֵיבֵם (מִשְׁלֵי כג, יא) - אֶחָד יָתוּם
מֵאֵב אֶחָד יָתוּם מֵאֵם. וְעַד אֵימָתִי נִקְרָאִים יְתוּמִים לְעַנְיָן זֶה?
עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ צְרִיכִים לְאָדָם גְּדוֹל לְהַסְמֵךְ עֲדָיו וְלְאֲמָנָם
וְלְהַטְפִּיל בָּהֶם, אֶלָּא יִהְיֶה עוֹשֶׂה כָּל-צָרְכֵי עֲצוּמוֹ לְעֲצוּמוֹ כְּשֶׁאֵר
כָּל-הַגְּדוֹלִים.

(כ"ב) כי גרים הייתם בארץ מצרים. לא
הקשרו כל הגרים בעבור
היותנו גרים בארץ זמן ואין טעם שיהיו
מבטחים לעולם בעבור פן. ופרש רש"י
כי הוא טעם ללא תונו אותו, וזהיר שלא
תונה אותו בהונאת דברים, שאם הוניתו
אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה
"מגרים באת", מום שבך אל תאמר
לתברך (ב"מ נ"ט). ור"א אומר זכור כי
גרים הייתם פמזהו. ואין בכל זה טעם
בעקר.

והנכון בעיני כי יאמר, לא תונה גר ולא
תלחצנו ותחשבו שאין לו מציל
מיד, כי אתה ידעת שהייתם גרים בארץ
מצרים וראיתי את הלחץ אשר מצרים
לוחצים אתכם ועשיתי בהם נקמה, כי אני
רואה דמעת העשוקים אשר אין להם
מנחם ומיד עושקיהם כח, ואני מציל כל
אדם מיד חזק ממנו. וכן האלמנה והיתום
לא תענו כי אשמע צעקתם, שכל אלה
אינם בוטחים בנפשם, ועלי יבטחו.

ובפסוק האחר הוסיף טעם ואתם ידעתם
את נפש הגר כי גרים הייתם
בארץ מצרים (להלן כ"ג ט). כלומר,
ידעתם, כי כל גר נפשו שפלה עליו והוא
נאנח וצוץ ועיניו תמיד אל ה' וירחם
עליו כאשר רחם עליכם, כמו שכתוב
ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויצעקו
ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה
(לעיל ב, כ"ג). כלומר לא בזכותם רק
שרחם עליהם מן העבדה.

(כא) וטעם כל אלמנה, אפלו עשירה
בעלת נכסים, כי דמעתה

מצויה ונפשה שפלה. ואמר אם ענה תענה
אתו, כל יחיד מהם, על פן פתיב אחרי
והיו נשיכם אלמנות, בענש האלמנה
וצעקתה, ובניכם יתומים, בצעקת היתום.
והענש הזה לא מנו אותו רבותינו בכלל
תיבי מיתה בידי שמים בכריתא ודאלו הן
שבמיתה השנויה בסנהדרין (סנהדרין פ"ג).
והטעם, שאין זה מיתה כמיתת בני אדם
בידי שמים שנאמר בהם ומתו בו כי
תחלהו (ויקרא כ"ב ט). ולא תמותו (במדבר
י"ח ל"ב), אבל ענש בכאן "שיהרג אותם"
בחרב אויב או במלחמה ירד ונספה בלא
הודע והיו נשיכם אלמנות לעולם ובניהם
יתומים לעולם.

(כב) אם ענה תענה אתו. הרי זה מקרא
קצר, גזם ולא פרש ענשו, כמו
לכן כל הרג קצין (בראשית ד, ט"ו), ולא
פרש הענש. אף כאן, אם ענה תענה אתו,
לשון גזום, סופר לטל את שלך, למה, כי
יצעק אלי "אשמענו" ואנקמנו. לשון
רש"י. ואיננו נכון, וגם העד שהביא לא
העד פן, אבל יתכן שיהיה כי במקום
הזה כמו "אם", שהוא אחד משמושין
שלו, יאמר, אם יצעק אלי שמוע אשמע
צעקתו, והכפל לנחץ הענין וחזקו, בדרך
המקלי אין קברים (לעיל י"ד, י"א), הרק אף
במשה (במדבר י"ב, ב').

והנכון בעיני כי יאמר אם ענה תענה
אתו "רק" צעק יצעק אלי בלבד
מיד אשמע צעקתו, איננו צריך לדבר אחר
כלל, כי אני אושיענו ואנקם אותו ממך.
והטעם, כי אתה לוחץ אותו מפני שאין
לו מושיע מידך, והנה הוא נעזר יותר
מכל אדם, כי שאר האנשים יטרחו אחרי
מושיעים שיושיעום ואחרי עוזרים לנקם
נקמתם, ואולי לא יועילו והצל לא יצילו,
וזה בצעקתו בלבד נושע בה' וינקם ממך.

כי נוקם ה' ובעל חמה (ע"פ נחום א, ב').
ויבוא פענין הזה בכתובים רבים, כגון מה
שאמר אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא
עני בשער כי ה' יריב ריבם (משלי כ"ב,
כ"ב-כ"ג), יאמר אל תגזל דל בעבור שהוא
דל ואין לו עוזרים ועל תדכא העני אשר
בשעריך כי ה' יריב בעבורם, וכן אמר
ובשדה יתומים אל תבא כי גאלם חזק ה'
צבאות שמו (שם כ"ג, י"א-י"א), שיש להם
גואל חזק וקרוב יותר מכל אדם. אף כאן
אמר כי בצעקתו בלבד יושע.

וכמוהו כי פאשר ירד הגשם והשילג מן
השמים ושמה לא ישוב כי אם
הרנה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן
זרע לזרע ולחם לאכל פן יהיה דברי אשר
יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה
את אשר חפצתי (ישעיה נ"ה, י"א-י"א),
בשניהם יאמר שלא יעשו דבר אחר, כי
אם שירנה את הארץ מיד, וכן כי אם
שיעשה מה שחפצתי, והנה הוא בטעם
אלא, וכן כי אם אל ארצי ואל מולדתי
אלף (במדבר י', ל').

RAMBAN

A

D

B

RAMBAM
MOREH MEVUCHIM

7

ואמרו: "לא תסגיר עבד אל אדוניו" (דברים כ"ג, ט"ז)... להקנות לנו המידה הנעלה הזו, כלומר שניתן מחסה למי שביקש חסותנו, ונגן עליו ולא נמסרנו בידי מי שערק מפניו. ולא די בכך שתתן מחסה למי שביקש חסותך, אלא שעוד מוטלת עליך חובה, והיא שתדאג לצרכיו ותטיב לו, ואל תכאיב לבו בדברים, והוא אמרו יתעלה "עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו, לא תוננו". והנה קבע דין זה בפחות שבבני אדם והנמוך שבהם במעלה, והוא העבד, כל שכן אם יבקש חסותך אדם רם המעלה, כמה מוטל עליך שתעשה למענו. וכנגד ציווי זה, שאיש הזדון והרשע אם ביקש חסותנו אין נותנים לו מחסה, ואין מרחמים עליו, ואין פורקים מעליו חובה כלל, ואפילו ביקש חסות האדם הגדול והנעלה ביותר, והוא אומרו: "מעם מזבחי תיקחנו למות", שהרי זה ביקש חסות ה' יתעלה והחזיק בדבר שהוא מיוחד לשמו, ולא נתן לו חסותו, אלא ציווה למסרו בידי הממונה על הצדק אשר ברח מלפניו. כל שכן אם ביקש חסות אחד מבני אדם שאין ראוי לתת לו חסות ולא לרחם עליו, כי הרחמנות על הרשעים המשחיתים - אכזריות על כל הבריות.

והרמב"ם חותם ומסכם:

אלה הם המידות המאוזנות בלי ספק, אשר הם מכלל "חוקים ומשפטים צדיקים". ואינן כמידות הסכלים שהם חושבים אותם מעלות שיש להלל את האדם בהן על התאמצותו ואזרו עוז לכל מי שיזדמן, יהיה עושק או עשוק, כפי שהדבר מפורסם בסיפוריהם ושיריהם.

והרב יוסף קאפח מציין בהערותיו למורה נבוכים:

כוונת רבנו על הערבים לשבטיהם, שמקודשת בעיניהם מתן החסות לכל מי שביקש חסותם, אפילו מושחת משחית וחוטא, ולוחמים ומוסרים נפשם למענו.